

Literatuur heeft literaire tijdschriften nodig

Het aangekondigde einde van *Raster* geeft te denken. Het literaire tijdschrift stopt niet uit geldgebrek of omdat de redactieleden elkaars bloed wel kunnen drinken, *Raster* houdt er mee op omdat het, in de woorden van redacteur Jacq Vogelaar, 'mooi is geweest'. De lezers waren er al eerder mee opgehouden. Niet alleen de *Raster*-lezers trouwens. Volgens de cijfers van het Literair Productiefonds, deze week bekend gemaakt, heeft niet één Nederlands literair tijdschrift meer dan 700 abonnees. Volgend jaar krijgen de tijdschriften meer geld, op voorwaarde dat ze hun best doen het lezerspubliek te vergroten.

Of dat alle problemen zal oplossen, betwijfel ik. De malaise is niet alleen een zaak van het getal, net zo min als de bloei dat in het verleden was. Ik maak mij geen illusies over de oplagecijfers van *De Nieuwe Gids* of *Forum*, om twee van de beroemdste tijdschriften uit onze literatuurgeschiedenis te noemen. Het heeft hun belang niet in de weg gestaan. Een historisch belang, want met deze tijdschriften zijn invloedrijke literaire bewegingen of richtingen verbonden: in het ene geval de Tachtigers, in het andere geval het literaire 'personalisme' van Ter Braak en Du Perron.

Zo is het steeds geweest. Het belangrijkste aan een literair tijdschrift was niet het lezertal, maar het program – dat soms een wending in de hele literatuur aankondigde. Met *Athenäum*, het tijdschrift van de gebroeders Schlegel, waarvan tussen 1798 en 1800 niet meer dan zes nummers zijn verschenen, begon de Romantiek. Alle avant-gardebewegingen daarna hebben zich vooral met tijdschriften gemanifesteerd. En met ruzies, conflicten, richtingenstrijd, maar daar heeft het tijdschrift geen last van gehad, integendeel. Elke scheurmaker of dissident begon meteen zijn eigen tijdschrift, om daarin de vroegere vrienden te verketteren en de nieuwe koers uit te zetten.

Tegenwoordig is daar geen sprake van. De avant-garde heeft het loodje gelegd, zelfbewuste bewegingen en richtingen ontbreken in het contemporaine literaire landschap. De literaire tijdschriften die nog verschijnen zijn oud, sommige zelfs ouder dan *Raster*, en van hun oorspronkelijke program is niets meer over. Een stuk in *De Gids* had ook in *Tirade* kunnen staan, of in *De Revisor* of in *Hollands Maandblad*. Onderscheiden doet men zich hooguit door middel van themanummers; sommige tijdschriften, zoals *Armada*, gewijd aan de buitenlandse literatuur, kennen zelfs alleen maar themanummers.

Daarmee is niets ten nadele van de inhoud gezegd: de thema's zijn vaak zeer de moeite waard, de bijdragen van hoog niveau. Maar van een dringende noodzaak om juist dit thema in dit tijdschrift aan de orde te stellen, is zelden iets te bespeuren. De handicap van de huidige literaire tijdschriften is dat ze aan geen enkele noodzaak lijken te beantwoorden.

Toch weet ik er, bij nader inzien, wel een aan te wijzen. Het tijdschrift is bij uitstek de plaats voor het essay, in het bijzonder het literaire essay. Daarmee bedoel ik een beschouwing over recente literatuur, die zich van de recensies in krant of weekblad onderscheidt door analytische diepgang en kritische reflectie. Zo'n essay

is een aanvulling en soms een correctie op de recensies, en behoort dus óók tot de eerste linie van reacties op pas verschenen boeken – een verschil met de academische studie, die wat het onderwerp betreft niet aan tijd is gebonden. In principe zouden de essays die ik bedoel ook in krant of weekblad kunnen verschijnen, naast de recensies, maar de ruimte die ze vergen is in de boekenbijlagen niet altijd voorhanden.

Meer dan waar ook kan in deze essays het 'literaire' karakter van een tekst naar voren komen. Literatuur vat ik op als een bepaalde manier van schrijven en lezen, die teksten niet in de eerste plaats behandelt als amusement of informatie. Er is niets tegen amusement of informatie, maar ik zou het geen literatuur willen noemen, ook al kun je je met romans en gedichten heel goed vermaken en zijn ze soms zeer leerzaam.

Een groep studenten, die moest leren recensies te schrijven, liet ik eens Hella S. Haasses roman *Sleuteloog* lezen. Ze vonden er niets aan, tot mijn verbazing. Waarom? Omdat de roman volgens hen over Nederlands-Indië ging en daar waren ze niet in geïnteresseerd. Ze hadden *Sleuteloog* dus als informatie gelezen. Geen wonder dat ze zich hadden verveeld. Want *Sleuteloog* gaat niet over Nederlands-Indië, het verhaal speelt zich er af, voor een deel, en heeft er alles mee te maken. Maar de roman gaat over heel andere dingen: over wat er met iemand gebeurt van wie het hele verleden wordt afgepakt, omdat alles wat zij in haar geheugen had bewaard opeens onwaar lijkt te zijn. Hoe werkt een geheugen? Kunnen we onze kennis van het verleden vertrouwen? Is leven zonder een betrouwbare herinnering mogelijk?

Tot dit soort vragen geeft het literaire spel van Hella S. Haasse aanleiding, sterker nog: die vragen maken deel uit van de roman als literair kunstwerk. Zonder ontvankelijke lezers blijft het boek steken in zijn opzet. Daarom is literatuur evenzeer een zaak van lezen als van schrijven.

Een recensie kan de mogelijkheden van een literaire tekst aanstippen, bijvoorbeeld in de motivering van het oordeel, maar het zwaartepunt ligt bij dat oordeel, daar zitten de lezers van de krant op te wachten. Het oordeel behoort tot het nieuws-feit dat elk pas verschenen boek óók is – de literaire verdieping, het omstandig en belangeloos verkennen van die mogelijkheden, gebeurt in het literaire essay. Zulke essays vinden hun podium voornamelijk in het literaire tijdschrift.

Mochten na *Raster* ook de andere literaire tijdschriften ermee ophouden, dan zou de verandering van literatuur in amusement en informatie weer een stap dichterbij zijn gekomen. Op de tijdschriftredacties rust een zware verantwoordelijkheid. En niet te vergeten op de lezers, ook de lezers, nee juist de lezers die nooit een literair tijdschrift inzien.

(NRC *Handelsblad*, 12-12-2008)